

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Studij antropologije

DIPLOMSKI RAD

RODNA PERSPEKTIVA RADNE MOBILNOSTI

Kandidatkinja: Josipa Punda

Mentor: dr.sc. Tomislav Pletenac

Zagreb, rujan 2019.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Rodna perspektiva radne mobilnosti“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora dr.sc. Tomislava Pletenca. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ

1.	UVOD	3
2.	PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA	4
2.1	Rodne razlike u svakodnevnoj fizičkoj mobilnosti	4
2.2	Utjecaj raspodjele kućanskih poslova na mobilnost	5
3.	TEORIJSKE POSTAVKE	6
4.	METODOLOGIJA	10
4.1.	Istraživačka pitanja i metoda istraživanja	10
4.2	Odabir kazivačica i etičnost postupanja	10
4.3	Uzorak	10
5.	REZULTATI	11
6.	ZAKLJUČAK	19
	Literatura:	21
	Sažetak	22
	Summary	22

1. Uvod

Mobilnost sve više zauzima mjesto u proučavanju ne samo transporta, već i društvenih znanosti zbog utjecaja koji ima na društveni život te se obično promatra ne samo kao fizičko putovanje, već i virtualno te putovanje informacija. Možemo izdvojiti pet oblika mobilnosti koji su: fizičko putovanje ljudi, fizičko micanje objekata, imaginativno putovanje, virtualno putovanje putem interneta i komunikacijsko putovanje od osobe do osobe (Larsen i sur. 2006:47-48). Unatoč porastu komunikacijske tehnologije, fizičko putovanje ne nailazi na smanjivanje, već naprotiv, sve se više povećava. Sa društvom koje postaje sve umreženije, nije nestala ni potreba za fizičkom prisutnošću, koje je bitno kod uspostavljanja povjerenja među ljudima (Urry 2003). Svakodnevni život se sve više odvija uz pomoć mobilnosti te je: "Transport [...] uglavnom sredstvo za postizanje određenih obrazaca društvenih aktivnosti, a ne cilj tih aktivnosti," (isto, str. 156) te je fizička mobilnost važna ne samo za društveni, već i ekonomski život. Mobilnost prima sve sistematičniji oblik kako komunikacijske tehnologije omogućuju bolje planiranje i koordiniranje putovanja, jer sa sve većom kompleksnošću veza među ljudima, aktivnosti i susreti moraju biti točni i racionalni (Larsen i sur. 2006) te je: "...u većini slučajeva nemoguće razlikovati između autonomnog kretanja individua i strukturalnih utjecaja društvenih i profesionalnih ograničenja u odlukama o mobilnosti," (Kesselring 2008:81) što povlači potrebu sagledavanja mobilnosti kao društvenog koncepta, bez redukcije na puko proučavanje fizičkog kretanja (isto).

Mobilnost je važan dio modernog urbanog života te se mora uzeti u obzir moguće odražavanje mobilnosti na mogućnost zapošljavanja. S obzirom na sve veći broj žena koje imaju posao, u obiteljima sa zaposlenim supružnicima se mora postići dogovor vezan za iskorištavanje vremena i transporta u odnosu na mjesto stanovanja i mjesto rada (Hjorthol 2000). Veliki broj istraživanja se bavi razlikama žena i muškaraca u odnosu na fizičku mobilnost na svakodnevnoj bazi te utjecaju razlikama u mobilnosti na kućanski život, koja ćemo prikazati u slijedećem poglavlju, kao uvod u opću temu mobilnosti, koje uglavnom ide u prilog muškarcima/muževima gdje se lokacija obitelji uglavnom prilagođava njima. Vrlo je malo situacija gdje je žena visoko mobilna u odnosu na svog muža, stoga će se ovaj rad baviti manjinskim iskustvom visoko mobilnih žena, čije mjesto prebivališta i stanovanja obitelji se nalazi dovoljno daleko od mjesta zaposlenja, da moraju biti u komutaciju na tjednoj bazi.

2. Pregled dosadašnjih istraživanja

2.1 Rodne razlike u svakodnevnoj fizičkoj mobilnosti

Fizička mobilnost sve više postaje bitna za organizaciju svakodnevnog života te sudjelovanje različitim arenama društva. Oblik i količina putovanja ovisi o individualnim i društvenim uzrocima. "Svakodnevno putovanje reflektira društvene aktivnosti i pozicije te je povezano s temporalnim i prostornim aspektima društvenih institucija, podjele rada, neplaćenog rada te pristupa resursima," (Hjorthol 2008:194) te se stoga može smatrati "barometrom jednakosti rodova u društvu" (isto, str. 206). Ljudi putuju zato što to žele, mogu ili moraju zbog obaveza i prostorne organizacije aktivnosti, a često se ti razlozi isprepliću. S obzirom na svrhu putovanja, muškarci više putuju zbog posla i aktivnosti u slobodno vrijeme, a žene zbog odlaska u kupovinu i vožnju djece u školu i na razne aktivnosti, što nije iznenađujuće jer su žene još uvijek više zadužene za obavljanje kućanskih poslova, kupovine i brige za djecu i starije osobe nego muškarci, iako sve više imaju stalni plaćeni posao. Žene u braku ili kohabitaciji bez djece koriste automobil manje nego slobodne žene, ali i muškarci s djecom s obzirom na slobodne muškarce, ali u manjoj mjeri (isto).

Muškarci zadržavaju veći pristup automobilu nego žene, ali dobivaju i više beneficija na poslu poput nadomjestka troška za vlastiti prijevoz automobilom i automobil tvrtke na korištenje. Iako se broj dnevnih putovanja kod muškaraca i žena izjednačava, žene i dalje imaju daljinski kraće puteve, što ukazuje na lokalnu orijentiranost putovanja. U slučaju dobro organiziranog javnog prijevoza, žene su ga sklonije koristiti nego muškarci. Prema Hjortholnu (2008): "...obrasci putovanja žena i muškaraca reflektiraju njihov drugačiji društveni položaj. Putovanje i korištenje transporta rezultiraju iz individualne pozicije na tržištu rada, podjeli neplaćenog posla u kućanstvu i pristupu resursima," (str. 205).

Da žene imaju kraća putovanja po duljini i vremenu je pokazano i na primjeru SAD-a (Madden 1981). Baza za ove razlike u putovanju do posla ovisi o lokaciji stanovanja, posla i raspodjeli rada u kućanstvu. Žene imaju manje plaće i kraće radno vrijeme te češće mijenjaju poslove i imaju kraće radne odnose nego muškarci. Zbog manjeg broja radnih sati i manjih plaća, ali i obavljanja kućanskih poslova, dulja putovanja do posla su manje isplativa za žene. U obiteljima s dvoje zaposlenih supružnika s djecom se nalaze uglavnom muškarci s dužim putovanjem do posla i žene s kraćim, što ukazuje na podjelu rada u kućanstvu koja dovodi do razlike u putovanjima. U slučaju majki, rodne razlike u odnosu na podizanje djece su djelomično zaslužne za njihovo kraće putovanje do posla. Kod zaposlenih parova bez djece i nevjenčanih zaposlenih ljudi su razlike među muškarcima i ženama u putovanju manje, ali i

dalje postoje (isto).

U slučaju da žene imaju dulje putovanje do posla od supruga, to je stoga što nisu ograničene samo u izboru posla, već rezidencijalne lokacije. Općenito zaposlene osobe koje nisu u bračnom odnosu imaju kraća putovanja, jer nemaju ograničenja poput supruga i djece, te lakše mogu uskladiti radno mjesto i mjesto življenja. Karakteristično je za supružnike sa djecom da odabiru lokacije stanovanja bliže centru naselja, dok su kućanstva s djecom i zaposlenim roditeljima uglavnom locirana u predgrađu. Život u predgrađu kod žena dovodi do duljeg putovanja na posao, dok nema utjecaja na muškarce, što ukazuje na to da je izbor mjesta življenja za muškarce češće rezultat prilagođavanja određenom poslu. Neudane žene lakše usklađuju mjesto stanovanja s mjestom zaposlenja od ostalih skupina, dok žene u parovima koji rade su više ograničene u odabiru mjesta življenja, zbog prilagođavanja suprugu: “Zato što žene imaju češće promjene poslova (što pokazuje kraća zaposlenost), nego muževi, zaposleni parovi će prije odabrati rezidencijalnu lokaciju zasnovanu na lokaciji posla supruga i potencijalne lokacije [...] zaposlenja žene,” (isto, str. 190). Iako Madden (1981) zaključuje da ukoliko bi plaće, duljina radnog odnosa i broj radnih sati tjedno bili isti kod muškaraca i žena, ne bi postojale razlike u duljini putovanja, smatramo da rodne razlike u brizi za obitelj i dom imaju velik utjecaj na mobilnost žena te odabir posla i broj radnih sati.

2.2 Utjecaj raspodjele kućanskih poslova na mobilnost

Za razlike u broju sati zaposlenja i kraće puteve se obično uzima kao objašnjenje tradicionalna podjela kućanskih poslova, gdje žene više vremena posvećuju održavanju doma. Vrijeme koje muškarci provode u obavljanju kućanskih poslova ne ovisi o ženinom radnom statusu ili radnim satima tjedno, dok za žene udaja donosi više prosječnog vremena obavljanja poslova te: “...dokazi upućuju na to da kućanske obveze ili podjela poslova imaju važnu ulogu u ženskom odabiru poslova i radne lokacije. Žene češće odabiru poslove lokalno nego muškarci,” (Hjortholn 2000:214).

Pokazalo se da žene s djecom u osnovnoj školi manje putuju nego žene koje nemaju djecu u osnovnoj školi, što može biti rezultat toga što je teže tu djecu čuvati nego manju djecu koja mogu ići u vrtić. Djeca nisu ograničavajući faktor za muškarce koji ne odabiru manje radnih sati i bliže poslove nego žene. Vrijeme putovanja do posla ovisi i o tome koliko se usputnih stvari obavlja, te žene i muškarci mogu imati slično vrijeme putovanja do posla zato jer žene češće razvoze djecu u vrtić i školu i obavljaju kupnju, čemu su često: “...razlog tradicije vezane uz rodne uloge nego vremenski (ušteda vremena) i drugi razlozi,” (isto, str 218).

Također je pokazano da na ženino korištenje auta utječe kako muž koristi auto. Manja

je vjerojatnost za ženu da koristi auto ako ga koristi njen muž, dok na transport kod supruga nema utjecaj supruge. Vjerojatno je da suprug ima primat u korištenju automobila kod obitelji sa samo jednim autom. Zbog češćeg odvođenja djece u vrtić, žene više koriste auto ako imaju malu djecu, dok djeca nemaju utjecaj na korištenje automobila kod oca, što znači da razvoženje djece kod žena "legitimira njihovo korištenje automobila," (isto, str. 218). U slučaju života u centralnom dijelu naselja, žene koriste automobil manje, dok to ima manji utjecaj na muškarce u istoj situaciji (isto).

Kao što je već spomenuto, muškarci i žene se razlikuju prema svrsi dnevnih putovanja koje poduzimaju, odnosno prema aktivnostima koje poduzimaju van doma. Aktivnosti van doma se mogu podijeliti u pet kategorija: aktivnosti vezane uz posao, održavanje kuće, osobne potrebe, *leisure* i društvene aktivnosti. Zbog toga što su neke aktivnosti relativno fiksne, osobe se odlučuju za one koje je moguće izvesti u određenom vremenskom i prostornom ograničenju. U usporedbi sa zaposlenim muškarcima, zaposlene žene više vremena troše na aktivnosti za održavanje kućanstva, nego na slobodno vrijeme i društvene aktivnosti, iako zbog punog radnog vremena imaju slično vremensko ograničenje kao muškarci. Žene također imaju više fiksnih aktivnosti nego muškarci, što znači da imaju veće fiksno ograničenje (orig.eng. *fixity constraint*) u svakodnevnom životu. Najviše fiksnih aktivnosti za žene se odnosi na obavljanje poslova vezano uz kuću, dok slobodno vrijeme i osobne potrebe jednako doprinose ograničavanju, a kod muškaraca to osobne potrebe i društvene aktivnosti. Iako zaposlene žene visokog socioekonomskog statusa i s pristupom automobilu mogu putovati dulje na posao nego muškarci, i dalje imaju više fiksnih ograničenja nego muškarci. Ovim se potvrđuje da sudjelovanje žena u radnom odnosu ne mijenja puno tradicionalne rodne uloge, te ni povećanje broja visokoobrazovanih zaposlenih žena neće promijeniti dnevnu rutinu žena dok god se ne promijene uloge u raspodjeli kućanskih poslova (Kwan 2000).

3. Teorijske postavke

Prema Kathleen Gerson (2010) nova generacija je odrasla pri ulasku majki u radne odnose i razbijene vrijednosti majčinstva koje je vezano za dom (str. 5), naglašavajući ekonomske rigidnosti u obavljanju poslova i njegovanju te roditeljskoj nefleksibilnost kao problem za stabilno održavanje veza i brakova. U svojoj studiji narativa došla je do zaključka da se obitelj ne može gledati kao *snapshot*, već razvijajući *film* koji se razvija i ponekad mijenja svoj oblik, jer većina od njezinih 120 informanata svoje domove su vidjeli kao rad u tijeku, a ne statičke forme (isto, str 15). Za uspješne obitelji Gerson naglašava da je bitna rodna fleksibilnost (*gender flexibility*), odnosno: „Umjesto fiksnih, rigidnih ponašajnih strategija i

mentalnih kategorija koje stvaraju odvojene sfere za žene i muškarce, rodna fleksibilnost uključuje više jednakog dijeljenja i fluidnije granice za organiziranje i pripisivanje emocionalne, društvene i ekonomske brige“, (str 10).

Značajno kod njezina istraživanja je to što većina mladih muškaraca i žena žele egalitarnu vezu, no, ako ju ne uspiju ostvariti, njihovi planovi se razlikuju. U slučaju da ne postignu svoj ideal, žene više cijene svoju slobodu i ekonomsku neovisnost te identitet koji nije vezan za dom, dok muškarci na ženin radni odnos gledaju kao na opciju koja može biti ukinuta ako sve ne ide po planu ili žena sama želi ostati u domu, dok je muškarčevo mjesto kao hranitelja glavno. Od onoga što žele izbjeći na osnovi brakova svojih roditelja, žene najviše naglašavaju neravnopravne poslove u domaćinstvu (*disproportionate housework*). Što se tiče jednakosti, žene žele partnere koji će podijeliti brigu, dok muškarci žele dijeliti financijsku situaciju te smatraju da žene imaju prvu odgovornost u brizi (*caretaking*). Muškarcima je kao druga opcija privlačnije staratelj-hranitelj opcija nego ženama, dok je njima bitnija neovisnost. Time postoji opcija neotradicionalizma, kojoj pribjegava i određen dio žena, gdje, iako žena ne mora stalno biti u domu, neopisivo je da ima karijeru te se njene aspiracije vezuju uglavnom uz dom. Rodna struktura stavlja pritisak na zaposlene žene kao primarnog skrbnika (*default caretaker*), no : „žene su zadovoljnije i manje izgledne za tražiti rastavu kada dijele kućanske poslove i plaćeni posao sa muževima te muševima i žene s egalitarnim pogledima imaju veću kvalitetu braka i manje bračnih problema „(str 206). Rodna razdvojenost (*gender divide*) se događa između žena koje se boje ovisiti o nekom drugom radi svojeg identiteta i financijske neovisnosti te muškaraca koji se boje neuspjeha u poslu, odnosno između neovisnih žena i neotradicionalnih muškaraca. U situaciji kad muškarci sve manje mogu biti jedini koji se financijski brinu za obitelj te žene koje su sve manje spremne vezati se za dom, obitelji koje nisu striktno vezane uz rodno podijeljene obveze (*gender responsibilities*), već fleksibilne, bolje uspijevaju (Gerson 2010).

Walby (1990) definira patrijarhat kao: „sistem socijalne strukture i praksa u kojima muškarci dominiraju, opresiraju i eksploatiraju žene,“ (str. 20.) Sastoji se od šest struktura: patrijarhalni način produkcije; patrijarhalni odnosi u plaćenom radu; patrijarhalni odnosi u državi; muško nasilje; patrijarhalni odnosi u seksualnosti i patrijarhalni odnosi u kulturalnim institucijama. Patrijarhalni sustavu u kućanstvu označuju eksproprijaciju ženskog rada od njihovih muževa ili kohabitanata, gdje: „Žena može doživjeti svoje održavanje zauzvrat svoga rada, pogotovo ako nije uključena u plaćeni posao,“ (str. 21), što znači da su žene produktivna klasa, a muškarci eksproprijativna klasa. Walby smatra da patrijarhat i kapitalizam idu nauštrb

jedno drugome, oboje želeći iskoristiti ženinu radnu snagu, stoga njena *dual system* teorija naglašava razliku jednog i drugog.

Navodi ideju znanosti kao nepristrane te kritiku feminističke epistemologije koja kaže da su muškarci konstruirali način na koji se znanost smatra autoritativnom (Smith 1988; Staneley i Wise 1983; prema: isto), jer *mainstream* znanost ima pogled prema ženama, koji se u mnogim istraživanjima pokazao krivim. To su, primjerice, ideja da razlike u plaćama postoje jer žene imaju manje vještina i iskustva od muškaraca, što se pokazalo empirijski netočnim. Naglašavajući Harding (1986), kako je jedino nepristrano znanje ženino osobno iskustvo, odnosno „osobno je političko,“ (Millett 1977, prema: isto), prema tome : „(...)kvalitativne metodologije gdje žene govore za sebe više prate feminističku metodologiju reducirajući količinu distorzije koju bi uvela patrijarhalno bazirana znanost,“ (isto, str. 17).

Kućanski život Walby opisuje kao rodni sustav, navodeći da se sastoji od određene organizacije tržišnog i obiteljskog rada, koji je nastao krajem osamnaestog stoljeća te naglašava kako se obiteljski poslovi i tržišni rad nisu prije toga odvajali. Umjesto toga, krajem 19 stoljeća se pojavio kućanski život (*domesticity*), gdje su muškarci radili u uredima i tvornicama, a žene ostajale doma odgajati djecu. Otuda dolazi ideja da su muškarci kompetitivni i agresivni stoga prirodno pripadaju tržištu, a žene pripadaju kući te da imaju afinitet prema vezama, djeci i etici brige. Kućanski život smanjuje ulogu očeva u odgajanju djece, za razliku od prijašnjih vremena, kada se odgajanje djece smatralo prevažnim poslom za ostaviti ženama. Također se bazira na pojmovima idealnog radnika koji radi puni radni dan ili prekovremeno, ostavljajući time skrbnicima (*caregivers*) rad u kući koji se ne cijeni te ih se marginalizira. Idealni radnik nije rodno neutralan opis, već se: „Povezuje sposobnost za biti idealan radnik sa tokom obiteljskog života i ostalim privilegijama koje su tipično dostupne samo muškarcima,“ (isto, str. 5), odnosno idealan radnik je netko tko radi puno radno vrijeme i spreman je na preseljenje vezano uz posao.

Upozorava na privid slobodne odluke, koja također se odvija kroz diskriminiranje, jer se odluke donose među ograničenjima, a diskriminacija uključuje ta ograničenja koja daju prostor za odlučivanje. Pri kreiranju svoje teorije se poziva i na Bourdieov koncept habitusa, želeći naglasiti kako društvene strukture kreiraju i oblikuju život, ne zaboravljajući pritom na osobne odluke i ograničenja: „(...)subjektivni osjećaj autentičnosti i mira oko nečijih izbora može reflektirati ne više od odluke da se život dovede u sklad s očekivanjima i institucijama kućanskog života“, (isto, str. 38). Habitus je strukturiran kućanstvom, koje povlači žene prema tradicionalnim rodnim ulogama, daje puteve karijere koji pretpostavljaju jednog idealnog zaposlenika i jednog koji je zadužen za brigu (*in charge of caregiving*). Koncept habitusa je

važan, jer : „(...)mnogo toga što majke trebaju raditi je napravljeno da se očuva i prenese ono što se zove obiteljskim socijalnim kapitalom, njihov stil življenja, religijske i etničke rituale, i društvenu poziciju,“ (isto, str. 36).

Kritiku izbora kao slobodne odluke ima i Williams (2000), gdje navodi da: „Izbor" je samo obrana protiv diskriminacije ako se marginalizacija žena slobodno bira u istom smislu da neki ljudi biraju Mars Bars umjesto Baby Ruthsa,“ (str. 15).

S obzirom na povijesni razvoj, Williams naglašava da je obitelj rekonceptualizirana kao emocionalna, a ne ekonomska jedinica, s čime se uz obiteljski život vežu viđenja da biološka obitelj treba svoju privatnost i da su velike količine roditeljske pažnje potrebne maloljetnoj djeci. U svom radu se, poput Walby (1990), poziva na razvoj kućanskog života (*domesticity*), navodeći da su s reorganiziranjem tržišne ekonomije, a prema utjecaju prosvjetiteljskih ideala, muškarci i žene su spadali u sfere koje su odvojene, ali na neki način i jednake. Kućanski život je objasnio da žene nisu bile inferiorne, već različite te podjednako važne u njihovoj kućnoj sferi, jer : „Domaćinstvo nije samo razdvojilo rad odraslih u žensku sferu kuće i muško tržište rada izvan njega; opravdalo je tu reorganizaciju kroz nove opise "pravih priroda" muškaraca i žena,“ (isto, str. 23)

Prema Williams, dok su u prošlosti muškarci imali pravo na usluge svojih žena i određivali obiteljsko prebivalište, jezik statusa je postupno ustupio mjesto jeziku utjecaja te ova prava opstaju i danas, ne u obliku zakonskih prava, već kao društveni običaji.

Kao što Williams naglašava, najčešći pristup zaposlenih supruga prema poslu je zaposlena domaćica (*employed homemaker*), gdje svoj posao ne doživljavaju kao središnje mjesto u životima svoje obitelji i svoje supruge vidi kao hranitelje. Ograničenje koje suvremene žene prenose iz obiteljskog života je ideja da nijedna „dobra“ supruge ne bi htjela uskratiti svom mužu potpunu muškost, stoga istraživači često nalaze takvu neupitnu potporu prema muškim karijerama. Prema Williams neki od osnovnih načela o kućanskom životu i dalje postoje, poput prava poslodavaca da zaposle idealne radnike, za muškarce biti idealni radnici i da djeca imaju majke čiji su životi osvrću oko skrbništva, gdje: „Zajedno, ta tri prava postavljaju snažno polje sile koje povlači očeve u ulogu idealnog radnika, a majke u živote uokvirene oko brige. Retorika izbora služi za skrivanje snažnih mandata za obiteljski život u jezik samoispunjenja,“ (isto, str. 38).

4. Metodologija

4.1. Istraživačka pitanja i metoda istraživanja

U prijašnjim istraživanjima je pokazano da na ženinu radnu mobilnost veliki utjecaj imaju udaja i raspodjela kućanskih poslova. Primjetan je nedostatak istraživanja koje se bave ženama s visokom mobilnosti. Ovo je istraživanje usmjereno na žene koje su visoko mobilne te putuju od kuće do posla na tjednoj bazi. Glavna istraživačka pitanja su na koji način rad konstruira ženske identitete, koje promjene se odvijaju u obiteljskoj dinamici, reakcije okoline na njihov način života i općenito koji su izazovi s kojima se takve žene susreću. Metoda korištena u ovom istraživanju je dubinski intervju.

4.2 Odabir kazivačica i etičnost postupanja

Neformalni kontakti bili su početna točka regrutacije kazivačica. Istraživačica se kroz neformalne kontakte raspitivala od svojih poznanika za potencijalne kazivačice. Kasnije se koristila tzv. *snowball* metoda, gdje je prva kazivačica preporučila za intervju još dvije žene, za koje je smatrala da se uklapaju u moj profil uzorka. Za potrebe ovog rada radi zaštite privatnosti kazivačice imaju kodna imena.

4.3 Uzorak

Uzorak je vrlo malen, zbog njegove specifičnosti, jer je bio izazov pronaći žene koje imaju obrnuto proporcionalnu mobilnost od svojih muževa. Iz narativa kazivačica smo dobili potpuniju sliku s kojim se problemima susreću, kako se osjećaju te kako ih se doživljava u društvu. Leonora i Maja su same odabrale svoja kodna imena, dok sam Anđeli dodijelila ime.

Leonora ima 40 godina, muža i dvoje djece. Trenutno živi u Splitu s obitelji, a u nekoliko navrata je živjela u Zagrebu gdje je radila u državnoj službi, prvi put nakon što je upoznala svog sadašnjeg supruga, nakon čega su se zaručili i, kako ona kaže, imali: „brak na daljinu“, gdje je svakog vikenda putovala natrag u Split. Vratila se živjeti u Split radi trudnoće, no nakon drugog djeteta je ponovno dobila poziv za rad u službi u Zagrebu, gdje je ostala još više od godinu dana.

Anđela ima 43 godine, od obitelji ima supruga i dva sina od 10 i 6 godina. Završila je srednju medicinsku školu, a nakon toga postala diplomirana pravnica sa završenim MBA iz poslovne ekonomije, a radi kao prodajni predstavnik medicinskih aparata i opreme za područje jugoistočnog Balkana jedne međunarodne kompanije. Živi s obitelji u Splitu, no ponajviše vikendima, dok većinu vremena provodi na službenim putovanjima po Hrvatskoj, Sloveniji,

Bosni i Hercegovini, Albaniji, Makedoniji, Srbiji i Crnoj Gori: „Uglavnom, planovi putovanja dogovaram tjednima unaprijed i zbog efikasnosti i ekonomičnosti ostajem u pojedinom gradu i po nekoliko dana, a u određenoj državi i po cijeli tjedan,“ (Anđela)

Maja ima 34 godine, supruga s kojim je u braku 8 godina te dva sina od 7 i 5 godina. Obitelj je u Splitu, dok ona preko tjedna radi u Zagrebu kao prevoditeljica. Završila je engleski i francuski jezik u Zadru te je državna službenica.

5. Rezultati

Ponajprije ćemo se pozabaviti okolnostima koje su dovele kazivačice u stanje visoke mobilnosti te odlukama koje su ih navele da rade daleko od obitelji. To su u jednom slučaju ekonomski uvjeti, odnos koji raspored uloga primarnog hranitelja i skrbnika ima na obitelj te želja za napredovanjem u karijeri.

Majina odluka za prihvaćanje posla je bila ekonomske naravi. Kako je studirala jezike i tražila posao u struci, našla se u situaciji da radi za privatne tvrtke i razne agencije, honorarno, ili u školama kao zamjena na skoro cijelom području Dalmacije. Na zamjenama je često radila, jer, kako kaže : „(...)školstvo je *ženski sektor* pa uvijek ima kolegica na porodiljinom koje treba mijenjati ...ali nikako dočekati stalno namještenje,“ (kurziv istaknula autorica), dok je njezin suprug stalno bio zaposlen na ugovorima na određeno. Odluku o prihvaćanju posla opisuje kao zajedničku: „(...)tako kada je izašao natječaj za posao za stalno, odnosno, za neodređeno i to u državnoj službi, nismo puno razmišljali. Prijavila sam se i napokon dobila stalni posao. S poslom je došao i odobreni kredit za stan od 67m². Tako ja već 3 godine radim u Zagrebi, a živim u Splitu. *Terenska mama*, hahah!“

Anđelin iskaz govori o učinku koji pojam primarnog hranitelja ima na muškarca. Njih dvoje su se upoznali na fakultetu te su se nakon nekoliko godina našli u istom odvjetničkom uredu i započeli vezu. Dok je njen suprug u toj privatnoj praksi već bio pripravnik, pri njenom dolasku je položio je pravosudni ispit, no ona nije te je nalazila poslove u drugim strukama. On danas ima svoju privatnu odvjetničku praksu: „(...)pa mu se lako prilagoditi potrebama djece,“ (Anđela). Iako ekonomski u relativno dobrom stanju, njen suprug je obavljao ulogu idealnog radnika opisanog u Poglavlju 3. te primarnog hranitelja, dok je ona bila u ulozi domaćice. Iako se nikad nije žalio na svoju ulogu, Anđela iskazuje da je sama primijetila utjecaj koji njegova uloga ima na njega. Činjenica da njezin suprug nije nikad ništa rekao o količini posla i prekovremenih sati koje obavlja ide u prilog viđenju da su rodne uloge duboko ukorijenjene i

daje pretpostavku da i muškarci prihvaćaju svoju bez puno prigovora, vjerojatno radeći ono što smatraju da se od njih očekuje:

„No, on je od fakulteta u pravu, po sudu i raspravama i, koliko god da se čovjek trudi, ipak svi mi nosimo svoj posao doma, pogotovo kada si mlad. Tako je i on, nosio i svoj posao doma i nakon što je otvorio svoj ured. Sve dok ja nisam nakon porođajnog prihvatila ovaj posao.

Ja sam tako par godina bila nezaposlena, majka, supruga, kućanica – javila se na oglas koji je bio objavljen na engleskom iz čiste znatiželje da vidim da li sam zaboravila engleski, dobila poziv za Skype intervju, odradila ga i dobila posao. Muž je po cijele dane bio na poslu, toliko puta bi se vratio s posla kada su oni već bili u krevetu i spavali. Ostavljalo je to sve traga na njemu, mada nikad nije rekao ni riječi. Primijetila sam to, zato sam i krenula gledati oglase za posao. I dobila prvi na koji sam se javila. Mislim da je znanje njemačkog uz engleski presudilo.“ (Anđela)

Leonora je imala jedne od prestižnijih poslova u državnoj službi, no osim karijerno, opisuje iskustvo svog rada kao rada na sebi i stjecanja osobnog iskustva te učenja:

„Bio je posao koji je.. koji se ne odbija. Nije bila nemoralna ponuda u neku ruku, ali je bio posao koji se nije nudio puno ljudi i posao koji je bio čast radit. Jedna skroz nova sfera iz jednog privatnog svijeta uć u jedan tako ured visoke politike i visoki službenički ured, zahtijevalo je dosta edukacije, edukacije u propisima, edukacije u načinu obavljanja poslova u zakonima, u nekim protokolarnim načelima, u biti u svim sferama mog rada se zahtijevala jedna nadogradnja, tako da je bilo jako zanimljivo, jako novo i tu sam vidila da nema limita. (...) To je bila jedna baš životna škola, jedna lekcija koju ću zapamtiti do kraja života, da sam sama sebi namjestila viđenje što mogu ja i što se od mene očekuje, u biti uvijek se očekuje puno više nego što se usudiš misliti da možeš, a kad te se baci u vatru i tad u biti vidiš da te granice sama sebi postaviš, kad se one raspadaju u milion komadića, onda stvarno je jedno iskustvo koje zapamtiš do kraja života. Da nema ograničenja u biti. Nema toga što ne možeš. Vatra je najbolji kovač da tako kažem. To je možda bilo mjesto gdje sam najviše naučila o svemu, o vanjskoj politici, o unutarnjoj politici, o načinu vođenja jedne velike organizacije, o

upravljanju kriznim situacijama, o upravljanju s ljudima, o upravljanju s odnosima s javnošću, medijskom slikom, slikom među zaposlenicima, do osobnog jednog razvoja...najviše osobnog razvoja.“ (Leonora)

Kao jedan od izazova s kojima se žene susreću u poslovnom svijetu je ostvarivanje svojih reproduktivnih prava, koja pri ovim iskazima imaju različiti stupanj provođenja u odnosu na privatni i javni sektor. Anđela navodi: „E, nisam spomenila da sam u privatnika dobila otkaz kada je saznao da sam trudna sa prvim malim. U biti je pretpostavio, jer sam imala jake jutarnje mučnine pa me preduhitrio prije nego sam i sama znala. Al, dobro. Danas se ipak pozdravimo na ulici kada se sretnemo.“ Potpunu suprotnost, kao državna službenica, je imala Leonora, gdje je, osim garantiranog roditeljskog dopusta, svoja reproduktivna prava iskoristila kao strategiju pri zadržavanju posla: „Nakon toga sam ostala ponovno trudna, otišla sam jedan mjesec radit u Zagreb kako bi obnovila svoje, svoja državnička službenička prava i nakon toga sam ponovno otišla na bolovanje, porodiljni i godinu dana porodiljnoga sam iskoristila i ponovno sam zatražila neplaćeni porodiljni, to jest do djetetove treće godine života.“

Jedan od koncepata koji Williams (2000) spominje je komodifikacija brige za djecu i komodifikacijska tjeskoba (*comodification anxiety*) koje žene osjećaju pri ostavljanju svoje djece „strancima“. Kako Williams to opisuje, majke za sebe smatraju da bi za brigu o djeci trebale imati „svo vrijeme na svijetu“, što dijelom podupiru strahovi o ostavljanju djece tržištu preko angažiranja dadilja, upravo stoga ne čudi da su kazivačice najveću brigu o djeci dobile od obitelji, a prvenstveno od majki:

„Na obitelj mislim na supruga, moju majku koja je prihvatila se toga da će pomoć, da će pripaziti na svoju unučad, i na...to je otprilike to. Ostatak obitelji suprugove je rekao da će priskočiti u pomoć, ali većinom je sve palo na moju stranu obitelji. Svekar je bio tu, ali nije bio baš pouzdan radi njegovog narušenog zdravlja.“ (Leonora)

„Moja nećakinja je pričovala dicu kada je trebalo – njoj sam isto davala neki honorar, doduše, manji nego da sam *nekog sa strane* našla.“ (Anđela, kurziv istaknula autorica)

„Onda sam i sama ostala trudna pa smo se odlučili vratiti u Split, živjeti privremeno s mojom obitelji kad rodim. Znaš ono, prvo dite, pojma nemaš što te čeka, pa nek' mi je barem mater blizu. Dobro je to bilo, posebno kada se i drugi mali rodio. Mater me je spasila.“ (Maja)

S obzirom na dihotomiju radne i obiteljske sfere, gdje se, kao što smo već spomenuli u Poglavlju 3., rad u kući i briga za obitelj ne smatra „pravim“ poslom, koji je uglavnom vezan

uz žene, svaka od kazivačica i njihovih obitelji su se morale prilagoditi na novonastalu situaciju gdje je odnos hranitelja i skrbnika još više poremećen ženinim odsustvom.

U primjeru Leonore, vidljivo je da je njen kućanski život pratio razdiobu kućanskih poslova na „ženske“ i „muške“, no s njezinim odlaskom u Zagreb nije došlo do egalitarnije raspodjele poslova, već je njezinu ulogu preuzela njena majka:

„Pa mogu reć da su svi kućanski poslovi, vezani uz kuću bili moji, znači od onog osnovnog pripremanja hrane, nabave namirnica, čišćenja, odjeće obuće, svega, su bili moji. Eventualno neke stvari, ali nisu bili kućanski zadaci, nego situacije koje su se trebale napraviti su bile predodređene za supruga, tipa promijenit bojler ili popraviti nešto, više manje neki veći popravci su bili njegovi. („A nakon što si otišla?“ -Autorica) Pa nije se baš promijenilo ništa, s time da je moju ulogu dobila moja mater. Ono što bi stigla ona obaviti, a što ne to bi me čekalo preko vikenda. Peglanje, pranje robe i tako.“ (Leonora)

Kod Maje i Anđele, je došlo do smanjenja opterećenja koje imaju vezano uz brigu za kućanske poslove, no na različite načine. Maja se izjašnjava da: „Ja kada sam doma, ne peglam, ne perem, *hvala Bogu*, suprug zna sve, a i moja mater uskoči, tako da smo svaki vikend, ono, u programu,“ (kurziv istaknula autorica). Kod Anđele je također došlo do egalitarnijeg pristupa o obiteljskoj i kućanskoj brizi, no, kako ona objašnjava, tek postupno, gdje čini razliku između „muških“ i „ženskih“ poslova na koje su se njezin suprug, kao i sinovi, morali naviknuti :

„Kako ja ovaj posao radim već evo petu godinu, obojica su od malena odgajana da budu što samostalniji. Tako ponekad, stariji ode po mlađeg u vrtić i dovede ga doma dok im otac ne dođe. *Zezaju me da odgajam dvije curice koliko su spretni i znaju o „ženskim“ poslovima*. Odmah nakon ustajanja naprave svoj krevet, muž je tu za pripremiš marendu za školi, ali njih dvojica izvade sami sebi doručak i sklone nakon šta pojedu, spremaju svoje torbe za trening – treniraju karate obojica. To ih je otac naučio, jer je on na sebe prihvatio raditi sve te tradicionalno ženske poslove, ne samo kuhanje i pranje posuđa već rublje, pranje, peglanje evo je neki dan zašio ispale botune na svojim košuljama. Sve zna i hoće, nije mu problem. *A nije uvijek bilo tako*. Naučio je kada je ostao s njima dvojicom sam i kada je izbacio televiziju iz kuće. Nemamo televizor u kući, već laptop, od supruga i tablet, čiju lozinku znamo nas dvoje, djeca ne.

Prvu godinu kada sam počela raditi ovaj posao, angažirali smo čistačicu dva puta tjedno za sve kućanske poslove, osim kuhanja. (...) Malo po malo, suprug je preuzeo sve – kao student je konobario pa nije prvi put tek u braku uzeo metlu i krpu u ruke (smijeh).

Eto, ispada da smo svi u našoj familiji obrnili uloge – ja na teren, a muž u kužinu i odgajamo curice umisto sinova. Ma to me suprugova familija zeza, najviše svekrva.“ (Anđela, kurziv istaknula autorica)

S ovom zadnjom rečenicom u citatu, prelazimo upravo na odnos šire obitelji i okoline na način života kazivačica, koje su nailazile na određene predrasude, neodobravanja ili zabrinutost za njihovu obitelj, kako od članova šire obitelji, tako i od poznanika. U Anđelinoj situaciji, neodobravanje je došlo od njene „svekrve“, koja je, nezadovoljna načinom „tretiranja“ vlastitog sina ali i odgoja unučadi, doslovno poistovjetila tradicionalne rodne uloge sa samim rodom, gdje je radi razbijanja tenzija, u intervenciju uskočio njezin suprug:

„Nije joj baš drago i ne odobrava naš način života. Glavna joj je rečenica bila svaki put kada bi došli do nas da nije ona rodila svog sina za kuvaču, uz ostalo sitno brojanje između zubi. U početku nismo reagirali na to, mislili smo da će je proć, da će popustiti *sve dok nije na krštenju unuka od drugog sina krenila drobit kako će baka njega odgojit da bude pravo muško, a ne nikako drugačije*. Na to mi je suprug popi...ja i ispred svih, ko odvjetnik elaborira sve i završija da ga je trebala odgajati za kuvaču, *jer je sada sretniji sa svojim sinovima doma nego na svim raspravama i sa svim novcima koje su mu te rasprave donile*. Tu je bila cijela familija pa su nakon toga sve rasprave na temu našeg života završile.“ (Anđela, kurziv istaknula autorica)

Anđelin primjer je najbolji prikaz razvijanja obitelji, gdje se od tradicionalnijeg oblika organizacije prešlo na egalitarniji, kako je već spomenuto da, prema Gerson (2010), za uspješne obitelji bitna rodna fleksibilnost (*gender flexibility*), no daje novu dimenziju odnosa Anđelinog supruga kao oca, koji je povećanjem svoje uloge skrbnika, ukazao i na povećanje osobne sreće te je povećavanje uloge skrbnika morao opravdavati.

Maja najviše od ostalih iskazuje koliko joj je teška situacija odvojenosti od obitelji te da je uzrokovana ekonomskim uvjetima: „Najgore mi je kada me ljudi pitaju:“ Kako možeš ostaviti dudu?“ Nije da mogu, nego moram(...)Ja ne mogu računati na stan svojih roditelja. Ja moram osigurati dobar život svojim sinovima. Uplaćujem kredit svaki mjesec i znam zašto ga uplaćujem.

I suprug isto zna.“ Iako je njoj samoj životna situacija bolna: „Nije mi teško odraditi sve, ali mi svaku nedjelju srce puca,“ ono što je najviše iznenađuje, da kritike dobiva od drugih žena:

„Kada tek čuju gdje sam i gdje mi je obitelj, prvo me pitaju da šta mi muž na to kaže, da kako te pušta, ili kako ja puštam da mi muž čuva dicu. Prva reakcija je uvek u obliku nekog pitanja. Nakon toga ide savjetovanje i popravljavanje moje situacije – želje i pozdravi, ja ih zovem. A na kraju dolazi osuda uz dignute obrve dotične: „*Ne bih ja to mogla!*“ *I to od žena – najviše od žena.*“ (Maja, kurziv istaknula autorica)

Leonorina situacija ukazuje na obiteljske konflikte između, kako ona kaže, partijarhalne obitelji i njezine odluke, ali i naglašava određenu razliku između sebe i domaćica, ukazujući na konfликтan odnos između tradicionalnih ženskih uloga i nje kao, ne samo zaposlene žene, već žene koja ima karijeru:

„(...) nisam pristala na te pritiske koji su dolazili prvenstveno iz obitelji i supruga da djeca zaslužuju majku, da je ženi misto u kući, to je jedna patrijarhalna obitelj koja jednostavno nije podržavala tu moju odluku da sačuvam radno mjesto, pogotovo u državnoj službi, koja se iskreno i teže dobiva. (...) Ja sam bila čvrsta u odluci da, bez obzira na te kritike koje su dolazile prvenstveno od udanih žena, domaćica, da to nije u redu da je rano, dite treba mater, da je mater glavna, treba mater, da otac njih čuva, ja sam rekla ne, *nego njihov otac isto njih odgaja.*

Uglavnom bilo dosta predrasuda, dosta tih komentara koji su prvenstveno dolazili od žena koje ja mislim su bile nezadovoljne svojim životom, pa da bi sebe opravdale i podigle svoj život u svojim očima su previše negativno komentirale moju odluku da se vratim u Vladu.“ (Leonora, kurziv istaknula autorica)

Pri tome dolazimo do osjetnog konflikta koji kućanski život stvara među ženama koje ostvaruju svoju ulogu kao idealne radnice i onih koje odabiru tradicionalno ženske uloge domaćica, što Williams (2000) naglašava, je upravo rezultat razvoja kućanskog života (*domesticity*) i načina na koji organizira sudjelovanje u tržištu rada i obiteljske poslove, time narušavajući tradicionalnu feminističku pretpostavku da rod spaja žene. U Majinom slučaju je tenzija između žena niske i žena visoke mobilnosti donekle osjetna, no Leonora nalazi potporu u ženama slične situacije visoke mobilnosti i karijernog posla:

„Od malo žena sam doživila potporu i većinom su to bile visokoobrazovane žene, najčešće doktorice, koje su same mi davale potporu u tome da su i one morale ostavit svoju dicu i ić na specijalizaciju i uvjeravale su me da to, da djeci ako ih se ostavi u adekvatnim uvjetima nije problem, jednostavno samo moraju biti voljena sretna i da kod njih nema problema. To mi je isto tako davalo jedan podstrek da to ostvarim do kraja zbog toga što ako su već to žene mogle i izdržale, zašto ne bih i ja.“ (Leonora)

Upravo Leonora, s perspektive majke, u odnosu na zahtjeve tržišta koji očekuje performanse idealnog radnika, i obiteljskog života gdje se majka smatra glavnim starateljem, opisala na načina da: „Zbog obitelji pati karijera.“ Iako je uvijek smatrala da će se vratiti u Split, svoju odluku ne opisuje na način diskrepancije između obiteljskih poslova, koji su prema njezinom tradicionalnijem mužu i u stanju visoke mobilnosti uvijek padali na nju, ni nespojivosti uloge majke i idealno zaposlenog radnika, koji je spreman na preseljenje radi posla. Iako je u Poglavlju 2. već uočeno da se smještaj obitelji uglavnom prilagođava mužu, te Leonora kaže da su razmatrali preseljenje u Zagreb, odluka je pala na Split. Njezin iskaz o donošenju odluke o preseljenju naglašava stambeno pitanje: „Odlika je donesena da to bude u Splitu baš zbog toga što tu imamo riješeno stambeno pitanje, u Zagrebu nemamo i ne bi imali prava sudjelovanja u poticajnoj stanogradnji, prava koja imaju starosjedioci, da tako kažem, gradova,“, ali i kvalitetu života: „Ja bih možda gore u Zagrebu ostvarivala veću plaću i imala bolju poziciju, ali bi morala za ovu kvalitetu života povući puno jaču logistiku i puno skuplje bi me koštao život u Zagrebu nego u Splitu“.

Što se tiče odnosa karijernih aspiracija i majčinstva, Leonora smatra: „Činjenica je da stvari koje su postavljene u današnjem društvu za ženu dovodi do toga da žene se kasnije odlučuju za majčinstvo ili preskaču, odnosno ostaju bez toga. Znam dosta kolegica koje su odgađale postat majke, na kraju su ostale u sferi karijere i samo karijere i većinu svog života provode u uredu,“ a kao pomirenje svoj karijernih aspiracija i obiteljskog života je našla kompromis preseljenja u Split, koji bi joj usporio trajektorij napredovanja, ali bi ga ipak na kraju ostvarila: „U Splitu sad mi je jasno da sve ono što sam već mogla ostvariti je napredovanje unutar službe u Zagrebu sada ću ovdje isto eventualno moći doći do izražaja, ali ne tako brzo.“

Ovime dolazimo do takozvanog zida majčinstva (*maternal wall*), na koje žene u reproduktivnoj i radnoj dobi nailaze (Williams 2000). Pretpostavka da majčinstvo onemogućava žene da postanu idealne radnice utječe na sve žene, koje jesu majke i nisu, jer poslodavci postaju oprezni pri zapošljavanju žena, koje su ih „razočarale u prošlosti“, što smo

vidjeli u primjeru Anđele koju je poslodavac otpustio radi trudnoće, tako da izgledi za karijeru žena mogu biti smanjeni, samo zato jer su u reproduktivnoj dobi (isto).

Među kazivačicama se osjeća određena, možemo reći i grižnja savjesti, što nisu uz svoju djecu cijelo vrijeme, odnosno ne obavljaju svoje očekivane „majčinske dužnosti“, za koje smo već spomenule da im okolina do određene mjere zamjera. Svaki intervju je završio s time da je, na neki način svaka od ovih žena sebi „opravdala“ činjenicu svog odsustva, istodobno vodeći računa o dobrobiti svoje djece. Naposljetku, svaka kazivačica je za svoju djecu zaključila da su, unatoč životnoj situaciji, sretna i ispunjena na djeca, naglašavajući to da ne uzimaju vrijeme s djecom zdravo za gotovo, već umjesto kvantitativnog pogleda, uzimaju u obzir kvalitativno provođenje vremena s obitelji, iskorištavajući svaki trenutak koji imaju zajedno na najviši mogući način. Upravo ćemo tim citatima završiti ovo poglavlje:

„Jer mislim i sigurna sam da će moja djeca, prvenstveno moja (kći) prosperira po tome ako i zna, ima primjer ispid sebe nekoga ko drži za sebe i ko se bori za sebe. Mislim da sam dobro odlučila i da uz jedan trud, koji je prvenstveno bio moj, da moja obitelj prosperira.“ (Leonora)

„Plakala sam prvu skoro cijelu godinu – i prestala sam. Moja djeca su dobro, nahranjena, u suhom, voljena. Oni obojica imaju pametne satove da me mogu nazvati kada god im treba, ja uvijek znam gdje su. Nema večeri kada se preko video poziva ne ispričamo o svemu šta se dogodilo taj dan, da si ne pošaljemo poljupce za laku noć... Ma sigurna sam da sam i ovako na daljinu, ja prisutnija u životu svoje dce nego neke majke što su po cijele dane s njima... Sigurna sam(...)Svi vikendi su pogotovo naši. Ja kada sam doma, ne peglam, ne perem, hvala Bogu, suprug zna sve, a i moja mater uskoči, tako da smo svaki vikend, ono, u programu. Uvik smo negdi ili kod nekog. Moj stariji kad je krenuo u školu, već je posjetio četiri nacionalan parka, isto toliko parkova prirode, vidio pet jezera i popeo se na tri planinska vrha... Možda sam još nešto zaboravila (smjeh i pauza).“ (Maja)

„Sada sam se već organizirala da što više stvari odradim prije samog vikenda i da mi vikend što češće počinje već u petak. I onda smo svi zajedno, al baš ono u pravom smislu riječi, svi zajedno. Sinovi razumiju sve i nema nikakvih problema u njihovom odrastanju i odgoju. Išli smo kod dječijeg psihologa kada sam krenila raditi, ništa nisam htjela prepustiti slučaju. Išli smo na bračno savjetovanje ja i suprug sami, da

preduhitrimo eventualne trzavice. I dogovorili smo sve zajedno, odredili sve zajedno i krenili u ovo. Moja plaća je viša nego što je on zarađivao sam svojom privatnom praksom, tako da je i on mirniji i napokon uživa u svom poslu. I ja u svom. I svi zajedno, jedni u drugima. A to je najbitnije.“ (Anđela)

6. Zaključak

Mobilnost je važan dio modernog urbanog života te sve više postaje bitna za organizaciju svakodnevnog života i sudjelovanje u raznim područjima društva. Koliko i kako ljudi putuju ovisi o individualnim i društvenim uzrocima te je svakodnevno putovanje povezano s podjelom rada, neplaćenog rada i obavljanja kućanskih poslova i pristupu resursima i može se smatrati “barometrom jednakosti rodova u društvu” (Hjorthol 2008:196). Žene imaju manji pristup automobilu nego muškarci i češće se služe javnim prijevozom. Muškarci također imaju više beneficija na poslu poput nadomjestka troška za vlastiti prijevoz autom i automobil kompanije na korištenje. Iako se broj dnevnih putovanja kod muškaraca i žena izjednačava, žene i dalje imaju daljinski kraće puteve, što ukazuje na lokalnu orijentiranost putovanja (isto).

Žene sve više sudjeluju na tržištu rada i imaju stalni plaćeni posao, ali još uvijek su većinom zadužene za obavljanje kućanskih poslova i održavanja doma te odgoj djece nego muškarci (Hjorthol 2000). Također imaju manje plaće i kraće radno vrijeme te češće mijenjaju poslove i imaju kraće radne odnose nego muškarci, što u kombinaciji sa obavljanjem neplaćenog rada u kućanstvu utječe na to da žene biraju poslove lokalno, pogotovo ako imaju djecu. U obiteljima s dvoje zaposlenih supružnika s djecom se nalaze uglavnom muškarci s dužim putovanjem do posla i žene s kraćim, što ukazuje na podjelu rada u kućanstvu koja dovodi do razlike u putovanjima (Madden 1981). Za razlike u broju sati zaposlenja i kraće puteve se obično uzima kao objašnjenje tradicionalna podjela kućanskih poslova. Udaća za žene znači povećanje vremena koje posvećuju kućanstvu, dok za muškarce ne. Na ženino korištenje auta utječe kako muž koristi auto te je manja vjerojatnost za ženu da koristi auto ako ga koristi njen muž, što ukazuje na to da suprug vjerojatno ima primat u korištenju automobila kod obitelji sa samo jednim autom. Žene češće koriste automobil ako imaju malu djecu, te se može smatrati da njihovo korištenje automobila legitimira odvoženje djece u vrtić, školu i slične aktivnosti (Hjorthol 2000).

Tradicionalna podjela kućanskih poslova ima velik utjecaj na ograničavanje fizičke mobilnosti žena, kao i odabir posla po kriteriju blizine doma. Iako se čini da ukoliko bi plaće, duljina radnog odnosa i broj radnih sati tjedno bili isti kod muškaraca i žena, ne bi postojale

razlike u duljini putovanja do posla (Madden 1981), smatramo da tradicionalne rodne uloge u raspodjeli kućanskih poslova imaju velik utjecaj na ograničavanje mobilnosti kod žena te da ni povećanje broja visokoobrazovanih zaposlenih žena neće promijeniti dnevnu rutinu žena dok god se ne promijene uloge u raspodjeli kućanskih poslova, zbog velikog broja fiksnih aktivnosti koje se odnose na održavanje kućanstva koje imaju čak i visokoobrazovane žene s duljim putovanjem do posla (Kwan 2000).

U ovom radu smo se bavili manjinskim iskustvom visoko mobilnih žena, preko narativa triju kazivačica koje se nalaze ili su se nalazile u stanju komutacije na tjednoj bazi radi zaposlenosti. Izbor kvalitativne metodologije i korištenja intervjua je pao zbog Walby (1990) i njezinog viđenja da kada žene govore za sebe, smanjuju količinu distorzije patrijarhalne znanosti. Preko Walby i Williams (2000) smo naveli razvoj kućanskog života, razdvajanje tržišnog i obiteljskog rada, te utjecaje koju taj razvoj ima na žene, kao i kritiku privida slobodne odluke, vezanih uz obavljanje tradicionalnih rodni uloga. Smatramo da se iskustva kazivačica se velikim dijelom uklapaju u takav teorijski okvir.

Okolnosti i odluke koje su kazivačice dovele u sličan stupanj visoke mobilnosti radi zaposlenja su različite, to su u jednom slučaju ekonomski uvjeti, odnos koji raspored uloga primarnog hranitelja i skrbnika ima na obitelj te želja za napredovanjem u karijeri. Unatoč tome, reakcije šire obitelji i okoline na njihov način života su vrlo slične i ukazuju na većinsko nerazumijevanje i neodobravanje. Istaknuli smo pitanja reproduktivnih prava žena, kao i prospekta majčinstva na razvijanje karijera žena, ali isto tako i određeni jaz koji postoji između žena koje obavljaju tradicionalnu ulogu domaćice i onih koje sudjeluju ili nastoje sudjelovati u radnom odnosu kao idealne radnice. Također imamo stvarne primjere transformiranja obiteljskih odnosa, odnosno tenzija između uloga majki i skrbnica te sudionica na tržištu rada.

Na kraju, važno je spomenuti da Maja planira prebacivanje iz državne službe u Zagrebu natrag u Split, dok je Leonora to već učinila. Anđela, koja je prestala biti domaćica radi pritiska za koji je smatrala da je prevelik za njenog supruga, o planovima mijenjanja radnog mjesta ne govori. Smatramo da je primjer njene obitelji, kao jedne od onih koje nisu striktno vezane uz rodno podijeljene obveze i nemaju *gender divide* (Gerson 2010), mogući način za mirenje tenzija koje je razdvajanje tržišnih poslova i ne priznavanje obiteljskog rada kao rada, stvara pri obiteljima u svijetu sve veće mobilnosti.

Literatura:

- Gerson K. (2010) *The Unfinished Revolution How a New Generation Is Reshaping Family, Work, and Gender in America*. Oxford University Press. Oxford, New York
- Hjorthol, R. (2000) Same city – different options. An analysis of the work trips of married couples in the metropolitan area of Oslo. U: *Journal of Transport Geography* (8), 213–20
- Hjorthol, R. (2008) Daily Mobility of Men and Women: A Barometer of Gender Equality? U: *Gendered Mobilities*. Hampshire, Burlington: Ashgate
- Kesselring, S. (2008) The Mobile Risk Society. U: *Tracing Mobilities: Towards a Cosmopolitan Perspective*. Hampshire, Burlington: Ashgate
- Larsen, J., Urry, J., Axhausen, K. (2006) Mobilities. U: *Mobilities, Networks, Geographies*. Hampshire, Burlington: Ashgate
- Kwan, M.-P. (2000), Gender differences in space-time constraints. U: *Area* (32), 145–56
- Madden, J.F. (1981), Why women work closer to home. U: *Urban Studies* (18) 181–94
- Urry, J. (2003) Social Networks, Travel and Talk. *British Journal of Sociology* (54:2) 155–175
- Walby S. (1990) *Theorising Patriarchy*. Basil Blackwell. Oxford, Cambridge
- Williams J. (2000) *Unbending Gender : Why Family And Work Conflict And What To Do About It*. Oxford University Press. Oxford, New York

Sažetak

U prijašnjim istraživanjima je pokazano da na ženinu radnu mobilnost veliki utjecaj imaju udaja i raspodjela kućanskih poslova. Preko Walby (1990) i Williams (2000) smo naveli razvoj kućanskog života, razdvajanje tržišnog i obiteljskog rada, te utjecaje koju taj razvoj ima na žene, kao i kritiku privida slobodne odluke, vezanih uz obavljanje tradicionalnih rodni uloga. Ovo je istraživanje usmjereno na žene koje su visoko mobilne te putuju od kuće do posla na tjednoj bazi. Metoda korištena u ovom istraživanju je dubinski intervju. Glavna istraživačka pitanja su na koji način rad konstruira ženske identitete, koje promjene se odvijaju u obiteljskoj dinamici, reakcije okoline na njihov način života i općenito koji su izazovi s kojima se žene u prilikama visoke mobilnosti susreću. Smatramo da se iskustva kazivačica se velikim dijelom uklapaju u postavljene teorijski okvir.

Ključne riječi: mobilnost, rodne uloge, zapošljavanje

Summary

Previous research has shown that women's work mobility is greatly influenced by marriage and the distribution of household chores. Through Walby (1990) and Williams (2000), we cited the development of home life, the separation of market and family work, and the impact that this development had on women, as well as a critique of the illusion of free decision-making related to performing traditional gender roles. This research is focused on women who are highly mobile and travel from home to work on a weekly basis. The method used in this research is an in-depth interview. The main research questions are how the work constructs women's identities, what changes take place in family dynamics, environmental responses to their lifestyles, and generally what are the challenges that highly mobile women face. We conclude that the experiences of the storytellers largely fit into the set theoretical framework.

Keywords: mobility, gender roles, employment